

nekatero stranke z omenjenim vprašanjem sploh ne ukvarjajo. Židanova ugotavlja, da je najbolj ekstenziven in intenziven odnos do obravnavane vrednote zavzela LDS, ki je na volitvah tudi dobila največjo podporo.

V zadnjem poglavju Janko Prunk predstavi primerjalni pogled na desetletni politični razvoj v dveh tranzicijskih državah – Sloveniji in Hrvaški. Avtor prikazuje, kako sta izbrani državi kljub enakemu družbeno političnemu sistemu v proces demokratičnega prehoda vstopili z različnih družbenoekonomskih, kulturnih in nacionalnih izhodišč. Prunk ugotavlja, da sta pomembno vlogo v razvoju obeh političnih sistemov odigrali zlasti ustavni izbiri – polpredsedniški politični sistem na Hrvaškem in parlamentarni v Sloveniji.

Ob koncu vsekakor ne gre spregledati izjemne uporabne vrednosti zbirke podatkov o volitvah, ki je delu dodana v obliki prilog. Priloge vključujejo obširen seznam dosedanjih objav slovenskih politologov in drugih družboslovcev o analizi volitev v Sloveniji, seznam registriranih slovenskih političnih strank, podatke o preteklih volitvah in primerjalni pregled izbranih političnih kazalnikov v štirih državah Srednje in Vzhodne Evrope. Vsi omenjeni in sistematično zbrani podatki na enem mestu zagotovo pomenijo dragoceno referenčno točko za vse prihodnje politološke in tudi druge analize. Delo Parlamentarne volitve 2000 je nedvomno izvirna celostna analiza politološke kategorije volitev v predstavniško telo. V poglobljenih raziskovalnih, tako teoretičnih kot empiričnih analizah, v katerih avtorji ponujajo nove zorne kote proučevanja, je prikazan desetletni slovenski politični razvoj in večplastno obravnavanje volitev. Delo bo vsekakor uporabno kot študijsko gradivo ne le študentov politologije, temveč tudi drugih družboslovnih usmeritev, saj z različnimi pristopi k proučevanju volitev presega ciljno skupino ene same študijske smeri. Nedvomno bo koristno tudi za ljudi, ki se s kreiranjem strankarske politike in volilnih strategij aktivno ukvarjajo. Seveda pa dela vsi, ki se kakorkoli teoretično-raziskovalno ukvarjamo s tovrstno problematiko, enostavno ne moremo in ne smemo prezreti, saj je knjiga pomembno in dragoceno izhodišče za prihodnje temeljne in aplikativne raziskovalne projekte.

Nikola Janović

**Louis Althusser: Izbrani spisi. Ljubljana: Založba *cf, Rdeča zbirka, 2000
231 strani (ISBN 961-6271-25-3), 3.456 SIT**

Izbrani spisi, s spremno besedo Michaela Sprinkerja – *Althusserjeve dediščine*, prinašajo revizijsko izdajo treh, nam dobro znanih Althusserjevih tekstov – *Lenin in filozofija* (1968, prvič objavljeno v ČKZ, 1979), *Ideologija in ideološki aparati države* (1970) in *Opombe k ideološkemu aparatu države* (1976), oba objavljena v *Ideologija in estetski učinek* (CZ, 1980) in dva nova prevoda – *O Marxu in Freudu* (1978) in *Podtalni tok materializma srečanja* (1982). Omenjeni teksti so glede na Althusserjev filozofski opus le skromen del njegove dediščine, nedvomno pa reprezentirajo analitsko-teoretske nastavke njegove strukturalistično-marksistične misli, ki so bile nemalokrat bodisi deležne kritik in obsodb bodisi pohval in zagovarjanj. Glede na številne *pro et contra* odzive, ki jih je povzročila njegova teoretska in politična misel, nikakor ne moremo spregledati dejstva, da je Althusser v svoji teoretski produkciji doprinesel k razumevanju vloge filozofije v sodobni družbi in s tem odprl področje (althusserijanske) problematike v humanistiki in družboslovju na splošno (Sprinker, str. 201).

Že ob samem pregledu vsebine knjige lahko ugotovi, da omenjeni izbrani teksti, ki izvirajo iz različnih časovnih obdobj, podajajo pregleden razvoj Althusserjeve materialistične misli, v katero so vpeti njeni epistemološki temelji, na katerih se je (z)gradil angažirani teoretski program s ciljem proizvodnje nove vednosti. V tem kontekstu predstavlja teoretski program kot

provizorična celota *althusserijanskih tez* (ki jih Sprinker navede v svoji spremni besedi) nadgradnjo klasične marksistično-leninistične misli, ki doživi svoj vrhunec v izgradnji teorije ideologije (odnosu med ideologijo in znanostjo, ideologijo in umetnostjo, ideologijo in filozofijo), razlikovanju med spoznavnimi in realnimi predmeti, vprašanju zgodovinskih procesov, opredelitvi odnosa med bazo in vrhno stavbo, vprašanju razrednega boja idr. Pravkar našete Althusserjeve teze, ki se kar vrstijo skozi *Izbrane spise*, nas nemudoma umestijo v samo jedro filozofije kot teoretske in empirične vednosti, saj težijo k razkrivanju epistemoloških virov – Spinoze, Marxa in Lenina –, ki so sinonim za znanstveno materialistično dialektiko.

Althusserjev pristop k filozofiji, preko Leninovega teksta *Materializem in empirokriticizem* (1956), v katerem je podana naturalistična oziroma predkritična kritika (klasične in univerzitetne) filozofije, najdemo v uvodnem tekstu *Izbranih spisov – Lénine et la philosophie*, v katerem je orisan zastavek (novega) diskurza o filozofiji, ki se razlikuje od filozofskega diskurza, saj prinaša razmišljanje o tistem, čemur pravimo teorija o filozofiji. Teorijo o filozofiji, kot nam jo predstavi Althusser, moramo razumeti kot pot prakticanja (praxis), ki(iz)rabi meščansko-idealistično filozofijo, da se vzpostavi kot nekaj radikalno drugačnega – kot dialektični materializem, kot ga je mislil Marx. Prakso, prakticanje zato Althusser v duhu marksistične filozofije postavi v središče (svoje filozofije), saj le ta vodi k objektivnemu spoznanju *biti* filozofije – k tistemu spoznanju, ki ga sama filozofija ne premore misliti – ideji o teoriji kot objektivnemu spoznanju filozofije. Bolj kot to (za Althusserja) filozofija sploh ne prenese misli, da bi sama bila objekt neke teorije objektivnega spoznanja, kajti s tem tvega, da bo sama sebe spoznala za ekstenzijo politike (str. 47). Takšno problematiziranje statusa filozofije se v končni fazi izteče v simptomatično vprašanje o biti marksizma, ki ga Althusser razume kot vprašanje razmerja med historičnim materializmom (znanostjo) in dialektičnim materializmom (filozofijo) (več o tem v Althusser: *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov* (1967), SH, 1985).

Koncepta prakse in ne-zgodovinskosti srečamo v še vedno aktualnem Althusserjevem tekstu *Sur la reproduction* – v tekstu, v katerem je Althusser podal ključne elemente za (marksistično) teorijo ideologije – interpelacijo, imaginarnost in materialno eksistenco. Osrednja teza, ki jo v svojem tekstu izpostavi Althusser, se glasi: ideologija interpelira *individue* v subjekte; kar v prevodu pomeni, da ideologija kot taka ogovarja posameznike tako, da se le-ti odzovejo kot subjekti – se prepoznajo kot naslovniki in si s tem zagotovijo priznanje, da so tisto, kar so vselej že – (vzpostavljeni) subjekti točno na tistem kraju, kamor jih je postavila ideologija sama. S formulacijo, da ideologija predstavlja imaginarno razmerje med individui in njihovimi realnimi eksistenčnimi pogoji, ki se navezuje na prejšnjo tezo, nas Althusser pouči, da je v ideologiji predstavljeno razmerje ljudi do njihovih realnih eksistenčnih razmer (str. 91). To predstavljeno razmerje je del imaginarne predstave (ideje) realnega sveta, v katerem je skrit vzrok – realne eksistenčne razmere *individuoov* – za imaginarno naravo samega razmerja. Althusser se na ta način približa strukturnim elementom ideologije, predstavam, za katere trdi, da imajo vselej materialno eksistenco v nekem ideološkem aparatu – natančneje v praksah tega aparata. Ta formulacija nam po Althusserju zagotovi materialno eksistenco idej, saj so le te zanj vključene v materialne prakse, ki jih urejajo materialni rituali, te pa določajo materialni ideološki aparati, iz katerih izvirajo ideje subjekta, ki so vselej svobodni zavestni subjekti, odgovorni za svoja lastna dejanja.

S predstavivitvijo teze o (krožnem) delovanju ideologije: (1) sleherna praksa je mogoča samo preko kakšne ideologije in v njej, in (2) sleherna ideologija je mogoča preko subjekta in za subjekte (str. 95), nas Althusser pripelje še do opredelitve subjekta skozi prakso in s tem do zagotovitve možnosti ideologije. O povezavi ideologije in prakse je zato mogoče govoriti le preko (subjektov) praktikanov, kajti praksa ima za slednje vselej nek smisel, ki pa je po svoji ideološki naravi oziroma na ideološki način posredovan. Iz tega sledi, da je za Althusserja eksistenca ideologije pravzaprav vselej že interpelacija *individuoov* v subjekte, kar nas neposredno pripelje do sklepa, da ideologija (zase) nima zunanosti, hkrati pa ni (za znanost, za realnost) nič

drugega kot zunanost (str. 100). Iz te konstelacije Althusser izpelje tezo, da ideologija (nasploh) nima zgodovine, saj posamezno *zgodovino* določa razredni boj. Slednjo tezo Althusser vidi v pozitivnem smislu, saj ima zanj ideologija kot taka strukturo in deluje kot nadzgodovinska oziroma vsezgodovinska realnost. Takšna formulacija potemtakem ustreza Freudovi formulaciji nezavednega, ki je večno, se pravi, da nima zgodovine, ker je vsepričujoče (str. 86).

Althusserjev poskus združevanja Marxa in Freuda, neglede na različno naravo njunega predmeta (v *Sur Marx et Freud*), je teoretski *zgle*d *trde* materialistične in dialektične misli. Ta pripomba je banalna, saj gre Althusserju predvsem za minimalno opredelitev pogojev za obstoj realnosti zunaj zavesti, kar v *freudovski* govorici pomeni, da ne moremo govoriti o prvenstvu zavesti, idealizmu ali spiritualizmu (v spoznanju samem), saj nezavedno kot tako ne pozna protislovij in je prav ta odsotnost protislovij pogoj za vsako protislovje (str. 135) oziroma za dialektiko. V tej točki Althusser približa Freuda in Marxovo *konfliktno* teorijo, ki se izkaže kot konstitutivna za marksistično znanstvenost, torej za njeno objektivnost. Iz teoretskega spoznanja, da je realnost sama konfliktna, sledi, da se je treba v razredni družbi, ki je samo po svoji naravi (prav tako) konfliktna – brez središča, postaviti na določene teoretske pozicije, proletarske teoretske pozicije, iz katerih je šele mogoče odkriti bistvo teh konfliktov. Teorijo razsrediščene družbe, kot nam jo predstavi Althusser, v kateri ima določeno vlogo razredni boj, je Marx postavil iz razmerja med nosilcem razrednega boja (individuom), ki je nosilec funkcije, in politično-ideološkimi ter ekonomskimi razmerji razrednega boja, ki povratno določajo in utrjujejo te funkcije in so gonilna sila celotne družbene strukture (str. 147). Nosilci funkcij razrednega boja so za Althusserja enotni le glede samega razrednega boja, saj so kot taki zavestni individui, čigar psihično je struktuirano kot aparat, kar ne ustreza modelu enotnosti temveč razmerjem med (freudovskimi) topičnimi entitetami (kot so predzavedno, nezavedno in zavedno ali pa Ono, Jaz in Nad-Jaz). Iz zornega kota delovanja topične relationalnosti – odsotnosti osrediščenosti, Althusser razbere, da so prav tako kot družba razsrediščeni tudi sami subjekti, zato govori o psihičnih sistemih individua, ki so ireduktibilni na enotno načelo. V tem kontekstu je za Althusserja razsrediščen sam subjekt, njegov Jaz pa je pasivni udeleženec v konfliktu nezavedne potlačitve – zavest je tako podrejena konfliktni dinamiki potlačitve, tj. mestu, kjer se vzpostavijo instance.

Le courant souterrain du matérialisme de la rencontre (materializem srečanja) je avtentična filozofska misel, ki je mišljena politično, a hkrati ne predstavlja nič vnaprej določenega. Kot pravi Althusser, vlada v tej filozofiji (srečanja) neka alternativa: srečanje se lahko zgodi, a se lahko tudi ne zgodi (str. 166). Filozofija srečanja kot naključja je potemtakem filozofija in hkrati tudi politika praznine, ki črpa svoje temelje iz Epikura, Machiavellija in Spinoze ter se naposled postavi z Rousseaujem. Filozofija srečanja (naključja) vztraja na epikurski praznini kot ničnosti (družbe) – družba brez razmerij med individui, ki je pred vsako (rousseaujevsko) družbo prisile – družbe razmerij. Althusser skozi filozofijo srečanja zariše misel vzpostavljanja družbe in zgodovine skozi človeka kot pasivnega in ne-zavedajočega se ustvarjalca svoje (končne) prihodnosti. Takšno konjunkturo individua, države in družbe, legitimnega ali nelegitimnega stanja je po Althusserju treba misliti kot pogoj vsake zgodovine, še več, ne smemo je misliti le kot realnost zgodovine, temveč kot bistvo politike in njene prakse – tj. v revoluciji oziroma v razrednem boju (str. 180). Vsako srečanje je naključno. Lahko se zgodi iz nujnosti ali pa tudi ne. Toda takrat, ko boste srečali *Izbrane spise*, boste srečali le majhen del Althusserjeve dediščine, ki ima veliki domet in je kot taka vse prej kot klasična filozofska misel.